הרב משה כהן

המזבח מקדש את הראוי לו

א. מקור הדין וגדרו
1. קדושת אישים וקדושת מקום
2. "עלו למזבח" ו"לחמו של מזבח"
ב. אויר המזבח והכבש
ג. דין אהדורי פוקעין
ד. מחלוקת התנאים בנוגע להיקף הדין
פסק הרמב"ם
ה. דין "אם ירדו לא יעלו"
1. גדרי האיסור וטעמיו
2. דין משלה בהם האור
3. דין עצמות גידים קרניים וטלפיים
ו. הגדרת דבר הראוי למזבח

א. מקור הדין וגדרו

בתורה ישנם מספר פסוקים המעידים על קדושתו של המזבח החיצון. כך מפורש בספר שמות בשלושה מקומות:

> שבעת ימים תכפר על המזבח וקדשת אתו **והיה המזבח קדש קדשים** כל הנגע במזבח **יקדש**. (שמות כ"ט, לז)

> ועשית אתו שמן משחת קדש... ומשחת בו... ואת מזבח העלה ואת כל כליו... וקדשת אתם והיו **קדש קדשים** כל הנגע בהם **יקדש**. (שמות ל', כט)

> ומשחת את מזבח העלה ואת כל כליו וקדשת את המזבח והיה המזבח **קדש קדשים**[1]. (שמות מ', י)

נחלקו המפרשים כיצד לפרש את הוראת התורה "כל הנוגע במזבח יקדש": האם זוהי קביעה שהמזבח מקדש אחרים להיות כמוהו, או שמא זוהי הוראה על האדם הקרב

---

1. הרמב"ן עושה הבחנה בין מזבח שנקרא "קודש קדשים" כי הוא מקדש אחרים, ובין שאר הכלים. הנצי"ב מקשה על הבחנה זו, שהרי כל הכלים מקדשים! ומחלק בין המזבח שנתקדש קודם יום חנוכת המשכן, מזמן ימי המילואים ובין שאר הכלים שנתקדשו רק ביום חנוכת המשכן. הרב אהרן ליכטנשטיין הציע לחלק בין קדושת המזבח שקדושתו היא גם קדושת מקום ובין כלי השרת שקדושתם מחמת ייעודם בלבד.

אל המזבח שעליו להתקדש לפני כן. יש להזכיר כי גם ביחס לחטאת נאמר שכל הנוגע בה יקדש וגם לגביה נחלקו המפרשים האם משמעות הכתוב היא שהיא מקדשת את הנוגע בה, או שמא כהוראה להתקדש ולהיטהר לפני העיסוק בה.

כמו כן הקפדת התורה על **הנוגע** בהם טעונה בירור הן מבחינת **הגדרת האובייקט** שעליו נאמר איסור המגע – האם יש להשוותו לדין טומאת מגע (למשל לעניין מגע בשערו של מת)? כמו כן יש לבחון את **הגדרת הנגיעה** המקדשת – האם ההקפדה היא על **מציאות** של מגע או על **פעולת** הנגיעה (ונפק"מ ביחס לחציצה במין במינו האם סגי שלא יהיה גורם חוצץ או צריך שיהיה מגע ישיר).

לחילופין הגמרא בזבחים מג ע"ב מדברת על מציאות נוספת של מזבח המקדש את העולה עליו – כאשר אחזה בעוֹלֶה על המזבח אש המערכה ומשלה ברובו. ויש לברר האם גם זהו סוג של נגיעה, אף שלא היתה שם נגיעה של ממש.

1. קדושת אישים וקדושת מקום

המשנה בזבחים (פ"ט מ"א) מזכירה פסוק נוסף שממנו לומדים התנאים את הדין שאם עלו פסולים למזבח לא ירדו:

> צו את אהרן ואת בניו לאמר **זאת תורת העֹלה הוּא העֹלה** על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר. (ויקרא ו', ב)

התורה חוזרת לפרש את דיני העולה ומביאה דין ביחס להקטר אימורים ופדרים כל הלילה עד הבוקר. בפשטות ניתן לפרש דין זה לא ביחס למצב של פסול אלא לעצם הדין שהאמורים צריכים להישאר על המזבח כל שיש בהם ממש אם כחלק מצו הקטרתם ואם כמניעת ירידתם בשל קדושתם כפי שנבאר לקמן. אולם חז"ל הרחיבו דין זה לשאר הקרבנות אפילו במקרה שנפסלו, ואף לשאר העולין למזבח[2]. נחלקו התנאים במשנה מה הוא היקפו של דין זה ועד כמה פסוק זה מצמצם את ההרחבה שניתנה לדין שהוזכר לעיל.

> המזבח מקדש [את] הראוי לו.
> רבי יהושע אומר: כל הראוי לאישים – אם עלה לא ירד, שנאמר: היא העולה על מוקדה, מה עולה שהיא ראויה לאישים – אם עלתה לא תרד,

---

2. ראה בעניין זה רש"י ורמב"ן שדנו האם זהו דין מיוחד בקרבן עולה או בכל הקרבנות. כמו כן, עיין תוס' ד"ה מה ששאל כיצד הורחב לימוד זה לשאר קרבנות ללא ראיה, ושמא דין זה נובע מקדושתה המיוחדת של העולה? ולפי המתבאר נראה שהדברים מיושבים: שכן עיקר הדין נלמד מן האמור בספר שמות שדיני המזבח ולא בדיני העולה, והלימוד מן הנאמר בקרבן עולה אינו אלא הרחבה של הדין, ומשום כך ברור שיש להחיל עליו את ההיקש המפורסם בין עולה לשאר הקרבנות מהפסוק: "זאת התורה לעולה למנחה וכו'" (ויקרא ז', לז).

אף כל שהוא ראוי לאישים – אם עלה לא ירד.
רבן גמליאל אומר: כל הראוי למזבח – אם עלה לא ירד, שנאמר: היא העולה על מוקדה על המזבח, מה עולה שהיא ראויה למזבח – אם עלתה לא תרד, אף כל דבר שהוא ראוי למזבח – אם עלתה לא תרד.
אין בין דברי רבן גמליאל לדברי רבי יהושע אלא הדם והנסכים, שרבן גמליאל אומר: לא ירדו, ורבי יהושע אומר: ירדו. (זבחים פ"ט מ"א)

רש"י מבאר שר"ג ור"י נחלקו בפירוש דברי תנא קמא: "המזבח מקדש את **הראוי לו**" – מהי הגדרת ה"ראוי לו": האם הכוונה לכל המובא אל המזבח או דווקא למוקטר עליו.

כך ניתן להבין ממה שמוסיף הרמב"ם בפירוש המשנה כאן בענין זה:

וסמכו כולם למה שנאמר "כל הנוגע במזבח יקדש", ובתנאי שיהא ראוי כמו שהתנה בתחלת המשנה.

מדבריהם אנו למדים שעיקר דין קידוש המזבח את הנוגע בו אינו נלמד מהפסוק המצוטט במשנה מספר ויקרא, אלא מהפסוק בספר שמות: "כל הנוגע בהם יקדש". דין זה נאמר באופן כוללני ללא סייג כלל. מחלוקתם של ר"ג ור"י נאמרה רק לגבי הרחבת הדין גם ביחס לפסולים ונחלקו באלו פסולים חל דין זה. כך גם עולה מביאור הגמרא למשנה זו (פג ע"ב) – שר"ג טוען שעיקר הדין נשען על הפסוק בשמות ואילו הפסוק בויקרא עוסק בהיקף הדין[3]. כך ניתן להוכיח מן הגמרא בדף פז ע"א התולה את דין קידוש בכלי שרת בדין קידוש הנוגע במזבח האמור בספר שמות אע"פ שגם בפסוק בויקרא מופיעה המילה מזבח, ומוכח שהלימוד מויקרא הוא הרחבה של הדין הבסיסי האמור בספר שמות.

ר"י טוען שהמילים "על מוקדה" שבויקרא באות ללמדנו שהדין של קדושת הנוגע במזבח האמור בספר שמות חל גם על הפסולים ובתנאי שהם ראויים לאישים, ואילו לדעת ר"ג הדגש העיקרי בויקרא הוא על המילים "על המזבח" לאמור – כל הפסולים אף הם מתקדשים בנגיעת מזבח (האמורה בספר שמות) ובלבד שיהיו ראויים למזבח[4] מהמילים 'על המזבח'. מה היא מחלוקתם?

---

3. כך הוא לפי פירוש רש"י שם. אמנם ה'ליקוטי הלכות' מבאר שהמילים "מזבח אחרינא" מוסבות על המשך הפרשייה בויקרא, נמצא שהם לא הסתמכו על הפסוק בשמות. כך ביאר הראב"ד את דרשת ה'תורת כהנים'.

4. עיין בגמרא בסנהדרין לד ע"א שמגדירה את לימודם של ר"ג ור"י כריבוי לעומת לימודם של ריסה"ג ור"ע כמיעוט. הסיבה לכך נובעת מן הפסוק שעליה מוסבת הדרשה. הפסוק בויקרא מצומצם לעולה כשרה ולכן יש לרבות פסולים. הפסוק בשמות מרובה לכל דבר ולכן יש למעט את מה שלא נכלל בכך. אין זה סותר את ההנחה שבמשנתנו הם נסובים על דברי ת"ק ומביאים את הפסוק בויקרא כדי לצמצם את דינו של ת"ק, אלא שבלימוד ביחס לפסוק בויקרא הם

נראה שנחלקו בהבנת אופי הדין של מה שעולה על המזבח לא ירד.

לפי שיטת ר"י נראה שהבעיה היא **בעצם ההפסקה של תהליך אכילת המזבח ומכיון שהחל התהליך אין לעוצרו**. לאור זאת, הקריטריון שנקבע להגדרה זו היא מה שראוי להאכל על ידי האש שהיא המבצעת את פעולת האכילה. ממילא דברים שאינם בכלל אכילת המזבח באש אינם מוגדרים משעלו למזבח כבאמצע תהליך ולכן אין מניעה להורידם אם הם פסולים. ר"י טוען שהמילים "על המזבח" שבפסוק אינן באות אלא לתאר את מקום האכילה, ואינן מלמדות על קדושת מקום הגורמת להתפסת קדושה[5]. לעומת זאת, ר"ג סבור שהבעיה היא בכך שמדובר **בדבר שנתקדש בשל קדושת המקום שקיימת במזבח ולכן אין להורידו מקדושתו**. ממילא כל דבר שראוי למזבח מקבל את קדושתו מן המזבח בעצם עלותו עליו ואין הוא רשאי לרדת ממנו[6].

ישנו דיון בין האחרונים האם המזבח מקדש דווקא אם ההעלאה אליו היתה מדעת או לא. החזו"א הוכיח מהדין שאם עלתה עולה חיה למזבח ונשחטה שלא תרד – שאין צורך בדעת. כך גם עולה מלשון התוספתא פ"ט ה"א: "כל הזבחים שעלו לגבי המזבח **ונמצאו פסולין**". לעומת זאת, ה'שפת אמת' טען שכדרך שכלי שרת לא מקדשין אלא מדעת כך גם מזבח לא מקדש אלא מדעת, והביא ראיה לכך מהירושלמי בסוכה פ"ד ה"ז.

שמא יש לבאר כי מחלוקת זו תלויה בהבנת דין אם עלו לא ירדו. אם מדובר בקדושת מקום הרי שאין צורך בדעת אלא בעצם הימצאות הקרבן על גבי המזבח, אך

לומדים בצורה של ריבוי. כך גם כתב היד רמ"ה שם: "וסברינן לאוקומה כי הא דתנן מזבח מקדש את הראוי לו כגון הדם והנסכים והעולה לאשים שנפסלו בעזרה לאחר שנראו למזבח שאם עלו לא ירדו והיינו דכתיב כל הנוגע במזבח יקדש".

5. שלא כפי שפירש רש"י ד"ה מקדש מזבח שם.
6. ניתן לדמות שני הסברים אלו לשני הדינים המופיעים ביחס לאפשרות של המזבח להגן על רוצחים שתופסים בקרנותיו. בהל' רוצח ושמירת הנפש פ"ה, הי"ב-יד פוסק הרמב"ם כי רק כוהן העובד שהרג בשגגה או זר הבורח מן המלך ניצל ע"י המזבח:
"המזבח קולט שהרי נאמר בהורג בזדון מעם מזבחי תקחנו למות מכלל שההורג בשגגה אינו נהרג במזבח, לפיכך ההורג בשגגה וקלטו מזבח והרגו שם גואל הדם הרי זה נהרג עליו כמי שהרגו בתוך עיר מקלטו. אין קולט אלא גגו של מזבח בית העולמים בלבד ואינו קולט אלא כהן ועבודה בידו... במה דברים אמורים? במחוייב גלות, אבל מי שפחד מן המלך שלא יהרגנו בדין המלכות או מבית דין שלא יהרגוהו בהוראת שעה וברח למזבח ונסמך לו ואפילו היה זר הרי זה ניצל".
ניתן לומר שההצלה של כוהן העובד הוא מצד תהליך העבודה שהחל שאין להפסיקו ואילו ההצלה של זר הבורח מן המלכות הוא משום קדושת המזבח כמקום הנבדל מן המציאות הארצית הרגילה.

אם מדובר בבעיה להפסיק את תהליך ההקרבה – נראה שמכיוון שתהליך ההקרבה אינו מתחיל אלא מדעת גם הקדושה אינה חלה אלא מדעת.

ניתן להזכיר כאן את מחלוקת הרמב"ן והרז"ה ביחס לגמרא בע"ז נב ע"ב המתארת את חילול אבני המזבח. לדעת הרז"ה אין קדושת המזבח אלא רק קדושת דמים. ממילא, נראה שלדעתו בנידון דידן תהליך ההקרבה הוא המקדֵש ולא קדושת המקום. לפ"ז הפקעת קדושת המזבח ע"י חיל הפריצים היתה כמעשה מעילה רגיל המוציא לחולין, בניגוד לשאר כלי שרת שנותרו בקדושתם מפני שיש בהן קדושת הגוף.

לעומת זאת, הרמב"ן כותב שיש למזבח קדושת הגוף וממילא ניתן לומר לשיטתו שעצם המזבח מקדש כבנין. משום כך הפקעת קדושת המזבח אינה יכולה להיות אלא על ידי מעילה ופדיון, או לחילופין חילול של גויים דווקא. רש"י שם כותב שעצם ביאת הגויים לעזרה גורמת להפקעת הכול כחולין וממילא לזכיית הגויים והפיכת המקום לע"ז.

2. "עלו למזבח" ו"לחמו של מזבח"

לאור שתי דרכים אלו ניתן להבחין בין דין עלו שלא ירדו לדין לחמו של מזבח. הראשון הוא מדין איסור פגיעה בכבוד המזבח, ואילו השני הוא מצד שהורדת בשר שהוכשר להקרבה מהווה ביטול של הקטרת הקדשים.

יש לכך השלכה במקרה של **בע"ח חיים** שעלו למזבח. בגמרא (זבחים פו ע"א) נאמר שפשיטא שירדו. רש"י מבאר שזאת כיון שיוכלו לעלות גם לאחר מכן, וממילא לא מתבטלת מצוות שריפה או הקרבה, וגם אין בכך כל ביזיון למזבח שכן סופו לעלות, משא"כ בפסולים שאם ירדו לא יעלו שוב. ביאור זה קרוב יותר לאופן הראשון שלפיו עיקר העניין הוא מצד ביזוי קדושת המזבח, וכאן אין פגיעה.

אמנם למסקנה מתרצת הגמרא שהסיבה לכך שירדו היא משום שאינם ראויים למזבח בשלב זה ולכן אין המזבח מקדשם, וזאת למרות שאין הם עתידים שוב לעלות, כגון שמדובר שיש בהם דוקין שבעין. ביאור זה קרוב יותר לאופן השני שלפיו עיקר העניין הוא הפסד ייעוד הקרבן שעלה למזבח שהפך להיות כלחמו וכאן אין המצב כך.

כך כנראה גם למד הרמב"ם והבין שדין זה שאם עלו לא ירדו אינו תלוי בדין אם ירדו לא יעלו, כך שכשרים שיכולים שוב לעלות ירדו, אלא דין עצמאי שהקרבן נשאב למזבח מתוקף היותו מקום ההקרבה וישנו איסור להורידו גם על דעת להעלותו כי זהו הפסק תהליך הקטרתו. כך פסק הרמב"ם (בהל' פסוה"מ פ"ג ה"ג) ביחס לזבח כשר שנשחט על גבי המזבח – שלא יוריד את כולו וינתח אותו למטה, משום דין אם עלה לא ירד, ולא משום שיש הפשט וניתוח בראש המזבח דהוי כבית מטבחיים ולכן גם

ניתן לשחוט על גביו. אמנם גם הוא מודה כי בהמה חיה אינה ראויה למזבח וממילא ישנה חובה להורידה, אלא שאם שחטה למעלה כשרה.

כך גם יש לחשוב על דין זה ביחס לעליית קרבנות פסולים על במה, שמצד מעלתו של המזבח הרי שאין זה רלוונטי לגבי במה, אך מצד תהליך ההקרבה והפיכה ללחמו של אש או מזבח נראה שדין הבמה כדין המזבח.

כמובן, לאור המשנה המובאת לקמן נמצא כי דברים שפסולם שלא בקודש אינם נכללים בכלל זה גם לדעת ר"ג, וודאי שדברים שאינם עולים למזבח כלל כסוס וחמור אינם בכלל דין זה. הגמרא מביאה מקרה של דבר ממין הראוי למזבח אך טרם הוכשר להקרבה, וכגון שלא נתקדש בכלי כקומץ מנחה. זאת, כיון שהקדשתו הינה חלק מקדושת עצמו וחסרונה מהווה חיסרון בהיותו ראוי למזבח, בשונה מזריקת הדם שהינה פעולה בסדר הקרבן שגם משפיעה על קדושת אימורי קודשים-קלים.

בגמרא בדף פה ע"ב החילוק מופיע באופן אחר – בין דבר שהוא לחמו של מזבח, כאימורי קודשים-קלים שעל ידי שחיטת הזבח נתקדשו ומיועדים למזבח, ומטרת הזריקה היא קיום מצוות הכפרה הקודמת להקטרתם ומאפשרת אותה, משא"כ בקמצים שזקוקים לקבלה בכלי על מנת לקבל שם ק"ק המיועדים להקרבה, שכן אין הם מוגדרים מצד עצמם אלא מעורבים בשיירי המנחות.

אמנם, ישנה מטרה נוספת לזריקה והיא תוספת קדושת קרבן (שם ק"ק על האימורים) ובירור חלק גבוה, אך זה נפק"מ למעילה התלויה ברמת **הזיקה לקודש**, ולא לדין אם עלו לא ירדו שתלוי **בהכשר להקרבה**.

ב. אויר המזבח והכבש

הגמרא (זבחים פח ע"ב) דנה בשאלה האם אויר המזבח כמזבח לעניין קידוש פסולים ולכן קרבן פסול שנמצא באוויר המזבח לא יירד, או שמא אוויר המזבח אינו כמזבח, ויירד. הגמרא משווה לעניין זה את דינו של כבש המזבח לאוויר שע"ג המזבח. הראשונים מקשים מדוע לא פשטה הגמרא את ספקה מהגמרא בדף טו ע"א ביחס למקרה של היה מזה ונקטעה ידו קודם שהגיע הדם לאויר מזבח פסול אך אם הגיע לאויר מזבח סגי בהכי. מכאן נראה בבירור שהאויר מבטא קליטה של מחיצות ושהייה בתוך הקודש וה"ה לכאורה ביחס לנידון דידן. ונראה שהגמרא מסתפקת האם דין עלו לא ירדו קשור למסגרת ההקרבה ואז שהייה באויר המזבח מספיקה, או שמא יש צורך במגע בקודש או זיקה חזקה יותר למזבח ולכן לא מספיק שהוא עומד להיות על המזבח ונמצא באוירו אלא צריך לגעת בו ממש.

כך גם ביחס לדין חיבורי עולין. ניתן היה להשוות זאת לשאר המקומות בש"ס ולדון מצד רובו ככולו. לדעת רש"י ספק הגמרא הוא, האם ניתן לראות את החפץ כיחידה אחת ולהפעיל בה את הדין 'רובו ככולו', או שיש להתייחס לכל חלק בנפרד, שהרי כשיישרף יתפרק. לכאורה אם מדברים על תחילת הקטרה, שייך להסתפק בהקטרה של חלק מהחפץ. אם מדברים על קידוש החפץ, נראה שצריכים שיהיה כולו כיחידה אחת במקום הקודש ולא מועיל חיבורי עולין.

לאור זאת נמצא שיש הבדל בין הספק שנסתפקה הגמרא בדין אוויר המזבח ובין הספקות הרגילים בש"ס בעניין מעמדו של האויר אם נחשב כיישות עצמאית או לא, שכן בסוגייתנו הגמרא בוחנת את גדרו של דין אם עלו לא ירדו אם הוא מדין קדושת המזבח המקדש את שנוגע בו, או מכיוון שזהו תהליך של הקטרה שהחל ואין להפסיקו[7].

הרמב"ם פוסק שאוויר מזבח כמזבח, אך מצמיד דין זה לשתי הלכות:

> איברים וחלבים וקמצים שלנו בראשו של מזבח כאילו לנו בעזרה ואם ירדו לא יעלו, אבל אם לא ירדו מקטירין אותן לעולם.
> ואויר מזבח כמזבח, ואימורי קדשים קלים שהעלן קודם זריקת דמים לא ירדו, שהרי נעשה לחמו של מזבח. (רמב"ם, הל' פסולי המוקדשין פ"ג הי"ב)

הרמב"ם פוסק שאויר מזבח כמזבח וממילא מכריע בספק שאין זה אלא תהליך של עבודה ולא דין קדושה, כדרך שראינו שפסק כר"י ולא כר"ג. ממילא גם אויר המזבח מספיק כדי לקדש את הפסולים שהרי נעשה כלחמו של מזבח, כפי שמופיע ביחס לאימורי קדשים קלים טרם זריקה.

ייתכן שמשום כך אין דין עלו לא ירדו מועיל לפסול לינה, שכן פסול לינה אינו רק היסח הדעת מתהליך ההקרבה, אלא פסול בחפצא, וזאת אין המזבח יכול למנוע על אף קדושתו.

---

7. אולי משום כך יש גם לחלק ספק זה ממקרים אחרים שבהם נידון דין האויר, כגון אויר העזרה לענין ביאה למקדש בטומאה, וכן אויר חצר לקביעת מעשרות, ואויר חו"ל לענין טומאה, שבכל אלו הספק הוא בגוף הדין של כל אחד מדינים אלו, ואין כאן חקירה אחת על גדר האויר בכל המקומות. משא"כ ביחס לאוויר רה"ר בשבת, וכן אויר כלי ככלי לטומאה ולענין קבלה בעבודות הדם (הל' מעשה"ק פ"ד ה"ט), ששם החקירה היא בעניין גדר האוויר באופן כללי.

ג. דין אהדורי פוקעין

העלנו שתי הבנות שונות בדין עלו לא ירדו – מצד המשך ההקרבה, ומצד הקדושה של המזבח, וראינו שבהבנות אלו נחלקו ר"י ור"ג. נראה שלשתי הבנות אלו ישנה השלכה על מחלוקת נוספת של תנאים אלו ביחס לדין אהדורי פוקעין כפי שמובא בגמרא.

הגמרא מביאה את מחלוקת ר"י ור"ג ביחס למקור ממנו נלמד דין אהדורי פוקעין. לפי ר"י דין זה נלמד מהפסוק העוקב בספר ויקרא (ו', ז): "אשר תאכל האש את העולה". מהחיוב להחזיר דווקא את העולה הפוקעת מן המזבח לומד ר"י כי אין צורך להחזיר את הקטורת שפוקעת מהמזבח הפנימי.

לפי ר"ג דין החזרת הפוקע מן המזבח נלמד מאותו פסוק העוסק בדין עלו לא ירדו: "על מוקדה על המזבח", כלומר יש להחזיר את מה שהיה כבר על המוקד לאותו מוקד שהיה בו כבר. לדעת ר"ג הפסוק העוקב רק בא ללמד שדווקא עולה, לאפוקי קטורת.

נראה שניתן להעמיד את מחלוקתם כמחלוקת עקרונית בהבנת גדר דין זה בהקבלה למחלוקתם לעיל ביחס לדין אם עלו לא ירדו.

לפי ר"ג דין החזרת הפוקע נובע **מקדושת מקום מזבח החיצון** ומשום כך הוא אינו חל על המזבח הפנימי שאינו אלא כלי שרת ואין לו הגדרה של קדושת מקום. לפ"ז דין זה אינו קשור לעבודת הקטורת אלא למקום הקטרתה. כהבנה זאת עולה בתוס' מנחות כו ע"ב ובירושלמי יומא פ"ב ה"ב.

לעומת זאת, לפי ר"י עיקר דין החזרת הפוקע נובע **מדין האכילה של הקרבן** שקיים דווקא בקרבנות ולא בקטורת, שאין לה דין אכילה אלא רק הנחה והוצאת ריח ומאז נעשתה מצוותה. כך עולה מדברי הגרי"ז.

ייתכן שיש נפק"מ בין שני האופנים ביחס למה שנחלקו האחרונים האם **אין צורך** להחזיר את הקטורת כי כבר נעשתה מצוותה (כאופן ב), או **שישנו איסור** להחזיר אותה למזבח הפנימי (כאופן א) שהרי פקעה קדושתה ונעשתה כשיריים, בניגוד לאיברי קרבן שלמרות שכבר משלה בהם האור ברובן חייבים להחזירם – רדב"ז על הרמב"ם בהל' תמידין פ"ג ה"ב.

ד. מחלוקת התנאים בנוגע להיקף הדין

הגמרא מביאה את תחילת הסיפרא שבה מופיעה מחלוקת ר' יוסי הגלילי ור' עקיבא בביאור הפסוק בספר שמות שמרבה את דין אם עלו לא ירדו לכל דבר ולכן הם חלוקים כיצד לצמצמו.

ריסה"ג לומד מן הפסוק הסמוך לדין זה המתאר את הקרבת **כבשי התמיד** על המזבח ולאור זאת מצמצם את דין זה רק לבהמות, לאפוקי עופות ומנחות. נראה שלדבריו למרות שהמזבח מקדש את מה שעולה עליו מצד הליך ההקרבה שהפן הקרבני משמעותי בו, הרי שבעופות ומנחות שעניינם הוא קרבן הלב וכל הקרבן הינו רק כדי לא לבוא בידיים ריקות אין בכך את דין זה.

ר"ע לומד מן הפסוק שאחריו שעוסק ב**עולת התמיד** ומתוך כך מצמצם זאת לקרבן העולה בניגוד לכל שאר הקרבנות[8]. נראה כי המוטיב המרכזי של עולה הוא ההקטר על גבי המזבח וממילא קדושת המזבח חלה דווקא על דברים שעיקרם הוא אכילת המזבח ולא בקרבנות שפן אכילת המזבח באש הוא שולי אלא דווקא עבודת הדם. לפי ניתוח זה נראה שר"ע וריהס"ג קרובים יותר לדעת ר"י מאשר לדעת ר"ג.

אמנם ניתן היה לבאר אחרת, שריסה"ג ממעט עופות ומנחות ואילו ר"ע ממעט מנחות ולא עופות, ועולה הוא שם קוד לכל הזבחים שיש בהם זריקת הדם. לפי זה העניין הוא בעצם מבנה המזבח שמקדש מצד עצמו ולא מצד תפקידו כמקום ההקטרה, בעוד שמנחות אינן נזקקות למבנה המזבח אלא למקומו כלשון הגמרא בזבחים ס ע"א וממילא קרוב הוא ר"ע בדעתו לדעת ר"ג ולא לדעת ר"י בהבנת עיקר הדין, אם כי ישנן נפק"מ בהגדרת הראוי.

נוסף לדעות שהוזכרו לעיל, מוזכרת במשנה גם דעת ר"ש. הגמרא מבארת שלדברי ר"ש דבר הקרב בפני עצמו מתרבה לדין זה, ולא דבר הקרב בשל אחרים. נחלקו בדעתו האם הוא קרוב לדעת ר"י שכן הוא מזכיר את ירידת הנסכים לעומת הזבח או שדעתו קרובה לר"ג שכן נסכים בפני עצמן לא ירדו מן המזבח[9]. את גדר הדין לשיטתו ניתן היה לבאר בשני אופנים כפי שעולה מספיקה של הגמרא בסוף הסוגיה. הגמרא מתלבטת מה תהיה דעתו של ר"ש בנסכים שבאו בגלל זבח אך הזבח כבר קרב והם קרבים לבדם, האם דינם יהיה כבאים בגלל הזבח או לאו? נראה שיסוד הספק בגמרא הוא כיצד לבאר את דין הקדושה של המזבח, הגמרא מסתפקת בין שני האופנים:

---

8. נעיר שתוס' לא למד כך אלא למד שעולה מלמדת על כל סוגי הקרבנות של בשר בהמה או בשר עוף למינהם ולכן התקשה מנין לומדים שדין זה נכון בשאר קרבנות הלוא כתוב עולה; ולפי דברינו לא תקשה קושייתו. עוד יש להביא ראיה שהגמרא אמרה שדווקא עולת העוף היא הנפק"מ ולא העופות בכללותם ומשמע שחטאת העוף תרד לכו"ע. אשר לסוף הגמרא שמיעטה מנחה יש לומר שהיתה הו"א לפרש את ר"ע ככל העולין, כולל מנחות, וקמ"ל שזוהי עולה בלבד.

9. כך גם נחלקו בדעת הרמב"ם בהל' פסוה"מ ג, ג, יד שצידד בדעת ר"י והביא גם את דינו של ר"ש אם כי נימק אותו מטעמו של ר"י ולא מן הטעם המופיע בדעת ר"ש בגמרא.

א. **הגדרת הדבר כלחמו של מזבח המחויב שריפה** – דבר טפל איננו מקבל שם של דבר המחויב שריפה על המזבח אלא ע"פ עיקרו וכיון שהוא נותר כפסול עלייה למזבח ממילא גם הוא ירד. לאור זאת, נסכים הבאים עם הזבח לעולם לא יוגדרו באופן חיובי כמחויבי שריפה למעלה במזבח.

ב. **מניעת הורדת הקדושה** – באופן עקרוני מטרת הדין היא למנוע הפקעת קדושה ללא תמורה של דבר שעלה על גבי המזבח ונתקדש. לכן אם ישנו עיקר שנותר במקומו הרי שאין בהורדת הטפל ביזוי לקדושה כיון שהחלק העיקרי נותר בקדושתו ואינו יורד. אולם, במצב שבו אין את החלק העיקרי כיון שהוא כבר הוקרב ונותר רק החלק הטפל הרי שגם יהיה איסור להורידו מן המזבח כדי למנוע את ביזוי הקדושה.

ישנן כאן שתי הבנות שונות של גדר הדין: האחת, חיוב השהיה של החלקים על גבי המזבח וקיום הקטרה בהם כרצון לקיום אש התמיד על המזבח; והשניה – איסור הורדה שלהם למטה מפאת איסור ביזוי קדושתם וממילא קיום שריפה כשריפת פסולי המוקדשין[10]. הגמרא הכריעה כאופן הראשון בדעת ר"ש.

כך נראה גם מן הגמרא בדף פו ע"א שרואה בשריפה זו אקט של הקטרה ולא סתם שריפה שכן דורשת הדחה במים שלא יהיה כדין הקריבהו נא לפחתך. עוד עולה שם בגמרא ביחס לבע"ח חיים שעלו שדינם לרדת שכן אין אנו מפסידים אותם בכך שהרי יוכלו להישחט כדין למטה ואז לעלות. אולם, בע"ח שהוממו לא ירדו מכיוון שאם נורידם לא נוכל להעלותם ויוצרכו שריפה כפסולי המוקדשין במקום להישרף על המזבח. מוכח, אם כן, שישנה עדיפות לשריפה על המזבח שיש בה אקט של הקטרה וקיום האש על המזבח ולא סתם שריפת פסולי המוקדשין[11].

כך גם עולה מן התורת כהנים (פרשת צו, ו) שלומד את דין המזבח מקדש ביחס לפסולים מהפסוק "והקטיר", ומוכח שרואים בזה הקטרה של ממש ולא רק חיוב שריפה הנובע מהאיסור להורידם מהמזבח כדי לא לבזותו.

---

10. ישנן נפק"מ בסיסיות בין שתי דרכים אלו באופן ההתייחסות למעשה שריפה זה האם הוא מוגדר כעבודה או לאו לענין חיוב זר מיתה, דין מעילה, חיוב שחוטי חוץ בגלל העבר שנעשה בהם או העתיד שיעשה בהם.

11. כך או כך שתי ההגדרות האלו מבטאות מימד של חובה בין שלילי ובין חיובי. ניתן היה להציע אפשרות אחרת שזה רק רשות שלא להוריד אך אין הכרח להשאירם בראש המזבח שהרי כשם שאם עלו לא ירדו כך אם ירדו לא יעלו. הרמב"ם (פסוה"מ ג, ח) דוחה זאת בהסברו שכיון שהם פסולים אין ליזום את העלאתן בשנית אלא רק אם עלו אין אנו רוצים להורידן.

נסכם את מה שהעלנו עד עתה. העלנו שתי הבנות שונות בדין עלו לא ירדו – מצד המשך ההקרבה, או מצד הקדושה של המזבח. להבנה שדין זה נובע מהתקדשות המזבח העמדנו בשיטת ר"ש שני אופנים שיש להם השלכה על דין אחר המוזכר בגמרא קודם לכן בהקשר לדין הפסולים שעלו ולא ירדו והוא דין החזרת איברים שפקעו: אם נאמר שמצד הקדושה שקידשו המזבח יש בדין זה אלמנט חיובי של הקטרה, הרי שיש חובה להחזירם כל שיש בהם ממש כדי לקיים מצוות הקטרה; ואם נאמר שאין בדין זה אלא מניעת הורדה בשל ביזוי הקדושה, הרי שכאשר פקעו מאליהם אין בכך ביזיון ואין חובה להעלותם בשנית גם אם יש בהם עוד חלק של ממש.

נוסף לכך, יש לשאול האם קיום ההקטרה החדשה שקיימת באיברים שפקעו הינה המשך ההקטרה הקודמת או הקטרה חדשה[12], אך שניהם מדין הקטרה ולא שריפה. הנפק"מ תהיה האם בהקטרת אותם אברים שפקעו צריך כוהן ולשמה ובגדים והאם צריך למולחם מחדש, או שמא הקטרתם היא רק המשך הקטרה ואינה זוקקת את כל אלו. עוד יש להעלות נפק"מ במקרה שנטמאו האימורים והותר הבשר אך אח"כ הם עלו. האם הבשר יאסר מחמת שעדיין יש דין הקטרה מקורי של הזבח או שזה דין נפרד.

כך גם יש לדון לגבי הדין המבואר בירושלמי שלא לערב אמורי קרבנות שונים:

> והקטירו אותו, והקטירו, והקטירם, מה תלמוד לומר? והקטירו אותו – הכשר ולא הפסול; והקטירו – שלא יערב חלבים בחלבים; והקטירם – כולם כאחת. הכא את מר והקטירו שלא יערב חלבים בחלבים והכא את מר הקטירן כולן כאחת? אמר רבי לא: כאן במגס וכאן על גבי המזבח. (ירושלמי, פסחים פ"ה ה"י)

לגבי אברים אלו תהיה נפק"מ האם מותר להקריבם חזרה יחד עם גוף הקרבן, או שחובה להקריבם בפני עצמם.

פסק הרמב"ם

הרמב"ם צידד בטעמו של ר"י אך לא ביאר את דעתו ביחס לדם:

> וכן זבחים שחוטים שעלו לגבי המזבח, מפשיטן ומנתחן במקומן ומוריד הקרבים ומדיחן במים וחוזר ומעלה אותן ומוריד את העור ואת הבשר ונותנו לבעלים וחוזר ומקטיר את השאר.
> ומפני מה לא יוריד הכל אלא יפשיט וינתח בראש המזבח, **שכל הראוי**

12. אולי ניתן לתלות חקירה זו בשאלה הבסיסית האם דין זה נובע מהמשך תהליך ההקרבה ואז נאמר שזה המשך ההקרבה הקודמת או שנאמר שזה מדין קדושת המזבח ואז הרי שיהיה לזה דין של הקטרה חדשה מדין קיום אש המזבח.

> **לאשים אם עלה לראש המזבח לא ירד**, שנאמר כל הנוגע במזבח יקדש, יכול אף על פי שאינו ראוי, תלמוד לומר היא העולה על מוקדה, מה **עולה שהיא ראויה לאשים** אם עלתה לא תרד אף כל הראוי לאשים אם עלה לא ירד. (הל' פסוה"מ פ"ג ה"ג)

דברי הרמב"ם מבוססים על דברי התוספתא במסכת זבחים (צוקרמאנדל) פרק ט:

> זבחים שחוטין שעלו לגבי מזבח הרי זה מפשיט ומנתח ומוריד את הדם וזורקו למטה.

בתוספתא מפורש דין הדם כדין הבשר להיזרק כראוי על המזבח, או לחילופין להיזרק על האישים, כאשר מדובר בדם פסול – כפי שיטת ר"ג. הרמב"ם שפסק כדעת ר"י הסתפק בדוגמא אחת יותר שכיחה – של הנסכים, והשמיט את דין הדם שלא שכיח שיעלה בתוך הכלי לראש המזבח.

הרמב"ם גם לא פסק כר"ש, כיון שהרמב"ם בהמשך מכריע שגם נסכים הבאים בפני עצמן ירדו, כדעת ר"י ושלא כדעת ר"ש:

> הזבח הפסול והנסכים הפסולים שעלו למזבח, הזבח לא ירד כמו שביארנו מפני שהוא ראוי לאשים, והנסכים ירדו, **וכן נסכים הבאים בפני עצמן שנפסלו ועלו – ירדו.**[13] (רמב"ם שם, הי"ד)

ה. דין "אם ירדו לא יעלו"

1. גדרי האיסור וטעמיו

המשנה קובעת שישנו דין שקודשים שעלו לא ירדו, כך ישנו דין הפוך: שאם ירדו לא יעלו. בדין אם עלו לא ירדו ישנן מספר הבנות:

1. זוהי רשות שלא להוריד.
2. זוהי חובה להקטיר כעבודה אלא שיש לבחון אם זו הקרבה חדשה מדין לחמו של מזבח/אש או המשך ההקרבה הקודמת.
3. ישנו איסור להוריד וחיוב שריפה – מדין קדושה שעלולה להיפגע.

---

13. אמנם היו שהביאו ראיה מהלכה ז שבה דן הרמב"ם בלינת הדם והאימורים וקובע שאם עלו לא ירדו. ה'ליקוטי הלכות' כתב שהיה ניתן לסבור מכך שהרמב"ם סבור שדם שונה מנסכים ודינו לא לרדת. אולם גם הוא מתקן לבסוף שככל הנראה מדובר באימורים שדמם לן שאם עלו לא ירדו והם ראויים לאישים. ביחס לזאת יש עוד להתייחס להלכה כ שבה כותב הרמב"ם שכלי שרת מקדשים את הפסולים להיקרב וביחס הלכה זו לקדושת הדם על ידי המזבח – האם אלו שתי הלכות דומות או משני מקורות שונים ובכך ליישב את הסתירה, ואכמ"ל.

הגרי"ז חוקר האם כאשר הם ירדו הופקעה קדושתם ולכן אסור להעלותם בשנית, או שמא לאחר שירדו שוב אין בקדושת המזבח תוקף כדי לחייב העלאתם בשנית[14]. נראה שניתן להעלות נפק"מ בין שתי הבנות אלו – האם במקרה שהעלו אותם בשנית שלא מדעת יורידום או יקטירו אותם: למ"ד שפקעה הקדושה אי אפשר יהיה להקטירם, ולעומת זאת למ"ד שאין בכוח קדושתם המזבח לחייב את העלאתם הרי שאם עלו סגי בכך.

אמנם מחקירה זו ניתן היה להסיק שלפי ההבנה השנייה אין חובה להעלותם ואילו לפי ההבנה הראשונה ישנו איסור להעלותם. אלא שקשה שהרי בגמרא זבחים פה ע"א נאמר במפורש שבקרבנות פסולים שירדו ישנו איסור גמור להעלותם! ושמא יש לומר שביכולתו של המזבח לקדש קרבנות פסולים רק פעם אחת ולא יותר מכך. כך גם למד הרמב"ם בהל' פסוה"מ פ"ג ה"ח שכתב שאין להעלותם כי פסולים הם ודימה דין זה לדין אם עלו לא ירדו.

לפי ההבנה הראשונה, שישנו איסור בהעלאה חוזרת, ניתן לבאר את שורש האיסור מדין איסור הבאת חולין לעזרה. אולם דין זה אינו פשוט. ישנה מחלוקת בגמרא בקידושין אם הקרבת חולין בעזרה אסורה מדאורייתא, או שמא רק השחיטה נאסרה מדאורייתא ואילו ההקרבה היא איסור דרבנן. התוס' בזבחים עז ע"א מסיקים כי בתערובת חולין ומוקדשים אין בעיה של הקרבת חולין בעזרה, ושמא גם כאן מדובר בתערובת של חולין ומוקדשין ומשום כך אין בהכרח איסור זה קיים. כמו כן, ניתן גם לערער אם בהקרבה כזאת שאינה חולין של ממש קיים 'שיעור' באיסור.

ניתן גם להטעין טעם איסור זה בגדר דין דיחוי כיון שזה היה על המזבח וירד נמצא שנדחה ממנו.

2. דין משלה בהם האור

עולא בגמרא בזבחים פה ע"ב קובע שאע"פ שאם ירדו לא יעלו במקרה שכבר משלה בהם האור יעלו. מהי הגדרת משלה בהם האור? ישנן מספר רמות:

א. כאשר חפץ **עולה** על המזבח הוא מתקדש ברמה כזו שאין להורידו.

ב. כאשר **האש מושלת במקצתו** הוא נעשה לחמו של מזבח.

ג. כאשר **האש מושלת ברובו** הוא בטל לגבי המזבח ומאבד את זהותו.

---

14. מרש"י על המשנה (ד"ה כשם) עולה כיוון קצת שונה לאופן השני: "לאחר שעלו שוב לא יעלו עוד". רש"י אינו תולה את אי-העלייה בשנית מפני הירידה, הדחייה וחילול הקדושה, אלא בכך שדי בעלייה אחת למזבח ואין עניין להעלות פעמיים. לפי פרשנות זאת, נמצא שאין איסור בהעלאה נוספת, אך אין זה מהעדר יכולת לחייב אלא מחוסר עניין ותועלת בעלייה.

האיסורים החלים על החפץ מופקעים ממנו רק ברמה השלישית, אולם ברמה השנייה יש מספיק קדושה כדי לומר שגם אם ירד מהמזבח ישוב ויעלה. הרמב"ם (הל' פסוה"מ פ"ג ה"י) פוסק שאפילו אם חלק אחד של הקרבן כלל לא עלה על המזבח והחלק השני עלה ומשלה בו האש, גם החלק שעל הרצפה התקדש, וניתן להעלותו על גבי המזבח. חיבור זה בין שני החלקים קיים רק ברמה השנייה, ולא ברמה הראשונה.

הגמרא (זבחים פה ע"ב) דנה לגבי דין משלה בו האור אך מסבה את הדיון ביחס למקרה שאם ירדו לא יעלו אך לא ביחס לפסולים, וכך עולה מן הרמב"ם:

> כל שפיסולו בקודש, הקודש מקבלו וכשם שאם עלו לא ירדו כך אם ירדו לא יעלו שנייה שהרי פסולין הם. ואם משלה בהם האור אף על פי שירדו יעלו שנייה וישלים הקטרתן. (פסוה"מ פ"ג ה"ח-ט)

אם נאמר שהדין שאם ירדו לא יעלו נובע מהעובדה שאין שם מספיק קדושה לחייב העלאה, ניתן לומר שהאש מוסיפה קדושה. אך גם לדעה שזהו תהליך הקרבה שנפסק ונדחה, הרי שעל ידי האש נתחדש בו גדר של לחמו של אש, כלשון רש"י, ומתוקף זה הוא מחויב להעלותו.

הגמרא בדף פה ע"ב מתלבטת האם דין משילת האור נאמר גם ביחס לגידים ועצמות או לא. ניתן היה לומר שספקה של הגמרא הוא בשאלה האם דין הגידים והעצמות שווה לדין הפסולים שפסולם שלא בקודש, שהרי בשניהם קיים פסול בסיסי בחפצא המוקרב ולא בתהליך העבודה; או שמא מכיוון שמציאות אחיזת האור יש בה מעשה של הקרבה מצד עצמו, אף שבגידין אין האור מושל מבחינה טכנית שייך בהם דין הקרבה והחזרתם אל הקודש מועילה, ולעומת זאת פסולו שלא בקודש זהו דבר שנראה ונדחה ולכן לא יועיל להחזירו אל הקודש.

יש לבחון מהו היחס בין דינו של עולא ושתי הדעות שנאמרו בדבריו, ובין דין המשנה בדף פו ע"א. המשנה לקמן קובעת כי "כולן שפקעו מעל גבי המזבח לא יחזיר".

רש"י מבאר שמדובר במשנה הן במי שפסולו בקודש והן בגידים ועצמות. לכאורה מדובר במקרה של משילת האור ואע"פ שירד דינו שלא להחזיר ומדוע כתב עולא שיחזירו? תוס' מתרצים על כך שלושה תירוצים:

א. עולא אמר שרשאי להחזיר ואין זה אסור אע"פ שירדו והן פסולים, והמשנה משמיעה שאין חובה להחזיר למרות שישנו דין בעלמא של אהדורי פוקעין.

ב. עולא מדבר במקרה שירד בידיים בטעות, שמכיוון שדינו היה שאם עלה לא ירד – על ידי משילת האור ניתן להשיב את הדין המקורי על אף אותה הטעות.

ג. יש לחלק בין שני מצבים של אחיזת האור. עולא דיבר על מקרה שהחלה האור למשול ודי בזה כדי לשוות לו דין של לחמו של מזבח, אף שטרם נסתיימה מצוותו. לעומת זאת במשנה מדובר שנסתיימה מצוותם דהוי כשרירי לכן אין להחזירם. כלומר, ישנו חיוב שונה של עיכול איברים ביחס לאיברים כשרים, שצריך שיהיו אפר, שכן **עיכול האיבר הוא חלק מהכפרה**; ובין מקרה של דין אם עלו לא ירדו, שסגי בשרירי ואין צורך לזה בהקטרה מלאה, שהטעם הוא **דהוי כלחם אש של המזבח** (או לקיים את אש המזבח), אף שטרם התקיים בו דין עיכול.

הגמרא ביומא מו ע"א עוסקת במקרה של איברי עולת יום חול שהוקרבו מע"ש וטרם עוכלו לגמרי – האם שריפתם דוחה את השבת. ריב"א בתוס' בשבת כ ע"א דן שמא זה דין מיוחד בתמיד ולא בשאר קרבנות. וייתכן שדין זה תלוי בשאלה האם דחיית השבת נובעת מהצורך להשלים את קרבן הציבור, או שמא משום שלאחר שמשלה האור באיברים נעשו כלחמו של מזבח ונקבע זמנם כקרבנות יום השבת.

3. דין עצמות גידים קרניים וטלפיים

המשנה מביאה את סדר ההקרבה ביחס לקרבן עולה בהתייחס לדין העצמות וכדו':

> הצמר שבראשי כבשים, ושער שבזקן תישים, והעצמות, והגידים, והקרנים, והטלפים, בזמן שהם מחוברים – יעלו, שנאמר: והקטיר הכהן את הכל, פירשו – לא יעלו, שנאמר: ועשית עולותיך הבשר והדם. (משנה, זבחים פ"ט מ"ה)

דין זה אינו קשור באופן כללי לדין אם יעלו ירדו, אלא מתאר את המצב הרגיל שטרם הועלו האיברים למזבח. בקריאה פשוטה של המשנה עולה שחלקי הגוף שאין בהם בשר, כל זמן שהם מחוברים לבשר הקרבן יש להקטירם יחד יחד עמו, אך לא משום שיש בהם קדושה אלא משום שיש עניין להקריב את הקרבן כשאיבריו אינם מפורקים, מפני הביזיון שבדבר. לכן אם הם נתפרקו – אין להעלות אותם למזבח בפני עצמם. ממילא מוסבר דין המשנה לקמן שאם פקעו לא יחזירם למזבח, כיון שאינם חלק מן הקרבן בשום אופן, גם אם הוקטרו על המזבח כאשר היו מחוברים לו. וכך פוסק הרמב"ם:

> צמר שבראשי כבשים ושיער שבזקן התיישים והעצמות והגידים והקרנים והטלפים בזמן שהן מחוברין מקטירין את הכל, ואם פרשו לא יעלו שנאמר עולותיך הבשר והדם, וכולן שפקעו מעל המזבח לא יחזיר. (הל' מעשה הקרבנות פ"ו ה"ב)

הגמרא דנה בשאלה מה דינם ביחס לדין אם עלו ירדו, וכן האם משילת האור מועילה להם או לא – כך נחלקו רב חנינא ורב מרי בדעת עולא. לצורך כך, מביאה הגמרא ברייתא שבה ישנה מחלוקת בין רבי לרבנן בעניין זה, ונחלקו הראשונים בהבנת דעת רבנן:

"והקטיר הכהן את הכל המזבחה" (ויקרא א', ט) – לרבות העצמות והגידין והקרנים והטלפים אפילו פירשו, ואלא מה אני מקיים "ועשית עולותיך הבשר והדם" (דברים י"ב, כז)? לומר לך: עיכולי עולה אתה מחזיר, ואי אתה מחזיר עיכולי גידין ועצמות; רבי אומר, כתוב אחד אומר: "והקטיר הכהן את הכל המזבחה" – ריבה, וכתוב אחד אומר: "ועשית עולותיך הבשר והדם" – מיעט, הא כיצד? מחוברין – יעלו, פירשו – אפילו הן בראש המזבח ירדו. (זבחים פה ע"ב)

דעת רבי ברורה. לדעתו אין שום קדושה בגידים ועצמות וממילא לעולם יש להוריד אותם אם פרשו. הסיבה היחידה שהם יכולים להיות מוקטרים על גבי המזבח היא מדין שמירת שלימות נתחי העולה ולא מפני קדושתם. ואמנם אחר שהוקטרו על המזבח **נעשו לחמו של מזבח**, אך אם יפקעו מעל גבי המזבח לא יעלו כיון שאינם ראויים למזבח כשלעצמם.

נחלקו הראשונים בדעת רבנן. לפי תוס', רבנן בברייתא מסכימים למה שנאמר במשנה ולכן אם הם מחוברים יעלו כי **אגב הבשר נתקדשו גם הם**, אך דינם לכל היותר כדין פסולים שפסולם בקודש, שאם פקעו לא יעלו שוב. אולם, אם פרשו קודם העלייה למזבח לא יעלו אא"כ אם כבר עלו ופרשו על גבי המזבח לא ירדו.

אמנם מדברי רש"י נראה שהבין שדעת רבנן קיצונית יותר, ושלדעתם גידים ועצמות הינם קדושים ממש **בקדושה עצמית** ולכן גם אם פירשו למטה יעלו מעצם היותם מבשר הקרבן המקודש. אמנם מכיוון שקדושתם אינה גדולה כל כך, או מכיוון ששם הקטרה אינו נופל עליהם בפני עצמם, לכן אם פקעו לא יעלו.

ברור שלפי דעת רבנן, שהגידים הינם קדושים, ההתלבטות של רב מרי ורב חנינא ביחס לדין אם ירדו יעלו במשילת האור שייכת דווקא בהם ולא בפסולו שלא בקודש. אך לפי שיטת רבי, שרואה את הגידים כמופקעים לגמרי מן הקדושה, הרי שלא מן הנמנע שרב חנינא שסבור שיש להחזיר גידים במצב של משילת האור יאמר זאת גם בפסולו שלא בקודש – בהנחה שמשילת האור מחדשת חובת הקרבה מצד תהליך שריפה ולא מצד קדושת מזבח.

עד כה ביארנו את דינם המיוחד של העצמות והגידים כנובעים מדיני זבחים. אולם ניתן היה לנתח את הדין המופיע בסוגיה כנובע מדיני עצמות וגידין באופן כללי, ללא קשר לדיני זבחים, כמו בהלכות טומאה. כלומר: ניתן לומר שעצם העובדה שהם מחוברים לבשר הם נעשים טפלים לו ודינם כדין הבשר לכל דבר, ואינם מקבלים שם קדושה בפני עצמם.

מן המשנה במסכת חולין (פ"ט מ"א) עולה שהעצמות והגידים אינם מוגדרים כמאכל לעניין איסורי אכילה כיון שאינם ראויים לאכילה. ממילא יש לשאול אם כל

דבר העולה למזבח צריך להיות ראוי לאכילה בחפצא, או שהוא מופקע מדרך אכילת המזבח מבחינת ריח ניחוח שריפה וכד'. לפי זה יש לבחון אם החיבור לבשר הנאכל גורם לו להיחשב כמאכל אגב הבשר, או שמקבל שם אוכל בעצמו כשם שקליפת תפו"א מצטרפת לפרי מדין שומר ויד.

כך גם נצטרך לדון ברמת קשיותם או רכותם ביחס למעשה האכילה האפשרי בהם. שהרי ברגע שנתרככו הם נעשים ראויים לאכילה, ואז יש לדון האם הם הופכים להיות מוגדרים כבשר וחלים עליהן דיני הבשר מדם עצמם, או שנאמר שהם נותרים בעינם אלא שיש בה דין בליעה ותיאסר מדין טעם כעיקר[15].

דין המעילה בעצמות משתנה גם הוא בין סוגי הקרבנות השונים. הגמרא בזבחים פו ע"א מציגה הבחנה בין עצמות **קדשי קדשים** שיש בהם מעילה קודם זריקה, שכן טרם נעשתה מצוותם על ידי זריקת הדם, ואם פרשו קודם לכן נותרו באיסורם ואילו אם פרשו לאחר הזריקה הרי דינם כדין הבשר המותר באכילה שכן אינם חלק מגוף האמורים הראויים להקטרה.

ואילו לגבי **עולה** הדין מתהפך, שהרי דווקא אם פרשו קודם זריקה הם יוצאים לחולין לאחר הזריקה, ואילו אם פרשו לאחר זריקה נעשו חלק מן הקרבן ונאסרו במעילה. נראה שטעם ההבדל הזה נובע מכך שבעולה גם הבשר מוקטר ומכיוון שהעצמות טפלות לבשר אף הן דינן כדין הבשר להתחייב בהקטרה. משום כך אין להחיל בעולה את גזה"כ להפקיע איסור מעילה מן העצמות אלא במקרה שהופרדו העצמות מן הבשר בטרם הוגדר כאמורים, דהיינו לפני זריקת הדם. מאידך, בשאר ק"ק מכיוון שרק אימוריהם מוקטרים והעצמות אינן טפלות אליהן, יש להן מעמד בפני עצמן ולכן גזה"כ להפקיען מדין מעילה תחול יחד עם הקרבת המתיר של הבשר לאכילה – זריקת הדם.

---

15. כך גם יש לבחון את הגדר שמובא בתוס' לקמן ביחס לתרומה, שישנם דברים הראויים לאכילה אך אינם עומדים לכך, וכך גם ביחס לחמץ נוקשה שניתן להיאכל על ידי הדחק אך אינו עומד לכך. יש לבחון האם ניתן להרחיב עיקרון זה מתרומה גם לעניין זה: הר"א ליכטנשטיין טוען שדין זה קיים רק בתרומה. אמנם הגמרא ביומא משווה בין איסור אכילה ביוה"כ לתרומה – שבשניהם אכילה המזיקה לא נאסרה. ניתן לחלק בין איסורי חפצא שאסורים בכל מקרה, בעוד שבאיסור אכילת תרומה האיסור הוא עשיית עצמו ככוהן על אף שהוא ישראל וכאשר הוא מזיק עצמו אין בכך איסור; וכך גם בדבר שאינו עומד לאכילה – אין בכך את האיסור של ההתחזות לכוהן; וכך גם ביחס להשוואת איסור סיכה כמו אכילה בתרומה ולא בשאר איסורי אכילה.
הנפק"מ שבאימוץ הקולא של התוס' תהיה גם בענייני שמיטה – שלדבריהם לכאורה לא תהיה חובה להקפיד על קדושת כל שאריות המאכל שאינן עומדות לאכילה.

ו. הגדרת דבר הראוי למזבח

נחלקו ר"י ור"ש במשנה זבחים פ"ט מ"ב מה הם הדברים הנכללים במה שהמזבח מקדש. ר"ש קבע כי כל שפסולו בקודש הוא בכלל הראוי למזבח ואילו ר"י סבור כי עולה שנשחטה בלילה, נשפך דמה ויצא דמה אינם בכלל זה. ניתן להבין את מחלוקתם בשני אופנים:

א. מחלוקתם בהבנת הכלל של מזבח מקדש

דעת ר"ש תלויה במחלוקת הראשונים בהגדרת "פסולו בקודש". **התוס' בנדה** (מא ע"א) מבארים שמדובר בפסולים שיכולים לחול רק **לאחר ההקדש** (זמן), ואילו פסולים שיכולים לחול גם לפני ההקדש דינם כפסולו שלא בקודש. אמנם תוס' דוחים זאת שכן הנמלק בסכין זהו פסול שחל לאחר ההקדש ובכל זאת מטמא.

הרמב"ם בפיה"מ כותב שמדובר בפסולים שנובעים מחמת קדושת הקרבן (סיבה ולא זמן) ולא רק שנוגעים לקדושה כיוצא דופן וכד':

> וענין אמרו לא היה פסולה בקדש – שאינה ראויה לקרבן לא מחמת קלקול המחשבה, ולא מחמת האדם העובד, ולא מחמת שנוי מקום, אשר בדברים אלו נפסלין הנשחטין **מחמת מעלת הקדש ורוממותו**, אלא בהיותם הם בעצמם פסולים לפני שיגיעו לפסולי הקדש, הרי אז אם נמלקה היא נבלה, או **אם מלק בסכין שכבר נבל**, או אם מלק בחוץ כמו שקדם טעם הדבר.
>
> (פירוש המשניות לרמב"ם, זבחים פ"ז ה"ה)

פסולים שפסולם נעשה בהיותם בתוך עולם הקדושה אין ביכולתם להפקיע את הקדושה אלא רק למנוע עבודה, לעומת זאת כאשר הפסול הוא בסיסי ופוגע במישור של הבהמה ולא במישור הקדושה שעליה הרי הוא שומט את הבסיס שעליו הקדושה חלה ומפקיע את הקדושה.

הרא"ש והתוס' בזבחים (סח ע"ב) מעלים אפשרות שהגדרת "פסולו בקודש" היא פסול שיש לו הכשר במקום אחר, ועובדה זו מורה שזהו פסול שאינו כל כך מתנגד לקודש. לעומת זאת פסול שאין לו הכשר במקום אחר יש בכוחו להפקיע את הקדושה או למנוע ממנה לחול.

מאידך, בדעת ר"י יש לבחון מדוע ריבה את כל הפסולים ומיעט ג' אלו. השטמ"ק מבאר שהעיקר הוא שיש לו הכשר במקום אחר, וגם אם השחיטה היתה בכשרות זה אינו מועיל. אך קשה – מה יעשה עם שחיטה בלילה שיש לה הכשר באיברים ופדרים? התוס' מבארים שעבודות הדם הן חמורות ולכן לא ניתן היה להסיק את דינן ממקום אחר אם זה לא ממינו ולא בהכשרו. לדברי השטמ"ק מקורו של ר"י הוא מגוף

הלימודים הללו והפסוק רק מורה שיש ללמוד אותם בכדי להגדיר את פסולו בקודש אחרת.

ניתן לבאר שר"ש מסתפק בכך שה**קדושה** לא תפקע, בעוד שלר"י יש צורך באי-הפקעת הראויות **להקרבה**.

ב. מחלוקתם היא בגדר אם עלו לא ירדו

מרבית הראשונית בנדה מ ע"ב סוברים שמחלוקתם היא בגדר דין אם עלו לא ירדו, ולא בעצם דין המזבח מקדש את הראוי לו. לדבריהם ג' מיעוטים אלו מהווים פסולים מסוג החמור ביותר. יש שמצאו קו משותף ביניהם, וכך כותב רש"י בזבחים שפסולם לפני זריקה וזו הגדרתו של ר"י ביחס לדין אם עלה לא ירד. לדבריהם הגמרא דחתה את כל הלימודים שנאמרו בדעת ר"י ומרבה את כל הפסולים לדין פסולו בקודש אלא שלימודים אלו רק מלמדים כלפי מה דברים אמורים ביחס למיעוטים שיש בפסוק המלמד על דין אם עלה לא ירד.

בביאור מחלוקתם נראה שיש לבחון מה דעת ר"י בקשר לדינו של עולא האומר שאימורי קדשים קלים שהעלן לפני זריקת דמן לא ירדו, נעשו לחמו של מזבח. תוס' בדף פג ע"ב מביא שתי דעות בעניין זה:

לפי הדעה הראשונה ר"י חולק על כך והגמרא היא אליבא דר"ש כפי שר' זירא מביא לו סיוע מדברי ר"ש במשנה. נמצא, שלדעת ר"ש מקריבים את הקרבן שעלה כדין לחמו של מזבח במנותק מהקרבן המקורי וגם אם עדיין לא התכפר. לעומת זאת, ר"י מבין שזה דווקא המשך הקטרת הקרבן המקורי ולכן דווקא לאחר זריקה ניתן להקטיר.

לפי הדעה השנייה ר"י מסכים עם דברי עולא ואינו דומה מקרה זה לנשפך דמה שכן עדיין יש דם שיכול להיזרק. נמצא, שלדעת ר"ש הקרבת הקרבן נובעת מחמת קדושת המזבח שקולט כל דבר קדוש ומחמת כך מוקטר על המזבח כדין עצמאי של **קיום אש המזבח**[16] כפי דעתו במשנה הקודמת. לעומת זאת, ר"י סבור שדין זה נובע מחמת **המשך ההקרבה** שהחלה, כדעת ר' יהושע במשנה הקודמת, ואם טרם התחיל תהליך ההקרבה וכבר נפסל הרי שאין זה נחשב כהמשך תהליך ההקרבה וירד. ממילא במצב בו עדיין יש דם ניתן לומר שתהליך ההקרבה לא נקטע וניתן להשלימו על גבי המזבח.

---

16. אמנם העלנו אפשרות שלדעתו השריפה הינה רק מניעת ביזיון הקודש שעלה על המזבח שירד ללא כלום אך תלינו זאת בספקה של הגמרא לגבי דעתו ונפשט כאופן הראשון. כך גם הראנו כי משתמע מהגמרא במקומות אחרים שמדובר בחיוב הקטרה ולא רק סתם שריפה של פסוה"מ.

נראה שגם הרמב"ם סובר כדעה האחרונה בפרשנות המחלוקת בין ר"י לר"ש. בהל' פסוה"מ פ"ג ה"ו פוסק הרמב"ם כר"י שביחס לשלושה מקומות אלו שירדו, אך לא מגדיר זאת משום שפסולם שלא בקודש אלא רק מדמה אותם למקרים שבהם ירדו העולים כגון קמצי מנחה שלא קידשו בכלי[17]. מאידך, הוא פוסק בהלכה יב שאימורי קודשים-קלים שעלו טרם זריקת דמן לא ירדו מפני שנעשו לחמו של מזבח ומוכח שאין סתירה בין הדברים. לחמו של מזבח הינו ביטוי לתחילת תהליך ההקרבה ולא להקטרה מדין אחר שאינו המשך של פעולת הקרבן הקודמת.

לפי זה פסק הרמב"ם בהלכה ז שרק אם קיבלו טמאים שכשרים לעבודת ציבור לא ירדו אך זרים שקיבלו ירד קרבנם כדעת ר"י דהווי כנשפך דמן קודם קבלה. כמו כן ביחס למליקת זר פוסק הרמב"ם כדעת ר' יוחנן שמטהר בזר מטומאת בית הבליעה ולכן ניתן לרבות גם זאת לדין אם עלו לא ירדו כפי שפסק בהלכה טו.

נסיים בהערה כללית שבכל המקרים של פסולו שלא בקודש ישנו איסור להקטיר אותם מצד "לא תזבח דבר רע" לדעת הרמב"ן[18] ובכל זאת מדין לחמו של מזבח אם עלה לא ירד. לכן ה"ה ביחס לכל איסורי הקטרה כגון הקטרת שחוטי חוץ ומנחה שהחמיצה, אא"כ מדובר בפסול שגרם להפקעת כל קדושה והפיכת הדבר להיות לא ראוי למזבח.

---

17. זאת, בניגוד לפרק ז בו הוא עוסק בטומאת בית הבליעה ומשתמש בביטוי זה.
18. צ"ע האם זה יהיה נכון גם לדעת הרמב"ם שלא מונה זאת כלאו עצמאי אלא מייחד לאו הקטרה רק על בעל מום אתנן ומחיר כלב ושאור ודבש.